

PAKENDIJÄÄTMETE KÄITLUSE JUHENDMATERJAL

kohalikele omavalitsustele

1. Sissejuhatus	3
2. Õigusaktide nõuded – kohaliku omavalituse kohustused	4
3. Pakendijäätmete kogumissüsteemid	5
4. Mida arvestada pakendijäätmete kogumissüsteemi korraldamisel?	7
5. Elanikkonna teavitamine	11
6. Seire ja järelevalve	12

Koostaja: Harri Moora
Säästva Eesti Instituut (SEI-Tallinn)

.....
Trükise väljaandmiskulud kattis Keskkonnaministeerium

KESKKONNAMINISTEERIUM

.....
Kujundus ja trükk: Ecoprint, 2008

roheline

trükis

Trükitud 100% taastoodetud paberile Cyclus looduslike
õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega ©Ecoprint

1. Sissejuhatus

Uuringud on näidanud, et pakendijäätmed moodustavad olmejäätmete massist ligikaudu 35% ja mahuliselt isegi kuni 70%. Pakendijäätmekoguste kasv on otseselt seotud tarbimise kasvuga. Kui 2005. aastal tekkis Eestis inimese kohta ligikaudu 100 kilogrammi pakendijäätmeid aastas, siis järgnevate aastate jooksul on see pidevalt suurenenud jõudes 2008. aastal juba ligikaudu 115 kilogrammini. Analüüside tulemused näitavad, et enim on tõusnud plastpakendi osakaal.

Pakendiseaduse kohaselt peavad pakendi ja pakendijäätmete kogumise ja taaskasutamise korraldama ja seda finantseerima pakendiettevõtjad (ettevõtted, kes pakendatud kaupa Eesti turule lasevad). Elanikkonna küsitlused on näidanud, et inimeste teadlikkus ja valmisolek oma pakendijäätmeteid eraldi sortida on viimastel aastatel tõusnud. Samas on need küsitlusel selgelt näidanud, et pakutud lahendused (nt kogumiskonteinerite kogus, teavitamine) pole piisavad. Pakendijäätmete liigiti kogumise võimalused on erinevates omavalitsustes väga erinevad.

Kogumissüsteemi edukas toimimine sõltub paljuski just kohaliku omavalituse valmisolekust seda süsteemi suunata ja korraldada (k.a järelevalve). Kohalik omavalitsus peab hea seisma selle eest, et süsteem toimiks kohalike elanike vajadusi arvestades. Kuna elanikel peab olema võimalus oma pakendijäätmed liigiti koguda ja tasuta ära anda, siis kohaliku omavalitsuse ülesanne on koordineerida pakendijäätmete kogumist selliselt, et pakendijäätmete kogumine oleks tehtud kohalike tingimusi arvesse võttes võimalikult lihtsaks ja mugavaks. Selleks peab kohalik omavalitsus tegema koostööd pakendijäätmete kogumissüsteemi kõikide osapooltega, sh eelkõige tootjavastutus- ehk taaskasutusorganisatsioonidega. Kõik see eeldab, et kohalikul omavalitsusel oleks piisavalt teadmisi ja pädevust nii pakendijäätmete kogumissüsteemi reguleerivatest õiguslikust alusest kui ka jäätmekäitluse praktilise korralduse valdkonnas.

Käesoleva pakendijäätmete käitluse juhendmaterjali eesmärk on anda lühiülevaade kohaliku omavalituse kohustustest pakendi ja pakendijäätmete kogumissüsteemi korraldamisel ning näpunäiteid nende nõuete elluviimiseks.

Juhendmaterjal on mõeldud eelkõige kohaliku omavalitsuse ametnikele, sobides samas ka teistele huvirühmadele.

- 2006. aastal sortis ja tagastas pakendeid 16%, 2008. aastal 45% peredest.
- Suurenenud on keskkonnavaline teadlikkus – pool elanikkonnast teab, kuidas pakenditega ümber käia
- 2007. aastal ei teadnud 27% inimestest, kuhu pakendid viia, 2008. aastal oli neid 16%
- Kõige paremini on pakendite tagastamine lahendatud linnades, kus 40% peredest sordib pakendeid
- 32% vastanutest arvas, et pakendikonteinerid peaksid olema kodule lähemal, 31% arvates peaks kogumiskohti olema rohkem ja 27% vastanute meelest tuleks kõiki pakendimaterjale koguda ühes kohas

Allikas: Turu-Uuringute AS, 2008

Lisainfo pakendite ja pakendijäätmete kogumissüsteemi toimimise kohta on kättesaadav ka järgmistel Interneti kodulehtedel:
www.taaratark.ee ja www.envir.ee.

2. Õigusaktide nõuded – kohaliku omavalituse kohustused

Jäätmeseadus reguleerib pakendijäätmete käitlemist niivõrd, kuivõrd see ei ole reguleeritud pakendiseadusega. Näiteks kohustab jäätmeseadus (§ 12) kohalikku omavalitsust arendama oma haldusterritooriumil **jäätmehooldust**, mis tähendab jäätmekäitluse kavandamist, teabe levitamist, jäätmealast nõustamist ja järelevalvet või muud tegevust, mille eesmärk on edendada jäätmete liigiti kogumist ja taaskasutamist. Igal kohalikul omavalitsusel on kohustus kehtestada oma haldusterritooriumi jäätmehoolduse korraldamise eesmärgil **jäätmehoolduseeskiri**. Jäätmehoolduseeskiri peab sisaldama muuhulgas:

- korraldatud jäätmeveoga hõlmamata jäätmete käitlemise nõuded (sellesse hulka kuuluvad ka pakendijäätmed);
- jäätmekäitluse ja jäätmete hoidmise korralduse ning sellega seotud tehnilisi nõudeid, nagu kogumismahutite tüüp, materjal, suurus, konteinerite alus ja paiknemine;
- jäätmete kogumiskohta või -kohtasid, kuhu tuleb korraldatud jäätmeveoga hõlmatud jäätmed nende edasivõtmiseks toimetada;
- järelevalve korraldust jäätmekäitluse üle kohaliku omavalitsuse üksuse territooriumil.

Valla- või linnavalitsus peab tegema pidevat **järelevalvet** jäätmehoolduseeskirja täitmise üle kohaliku omavalitsuse üksuse haldusterritooriumil.

Pakendijäätmetega on seotud ka jäätmeseaduses välja toodud üldnõuded **jäätmetekke vältimiseks** ja tekkivate **jäätmete liigiti kogumiseks**.

Lisaks jäätmeseadusele reguleerib KOVi kohustusi ka pakendiseadus, mille kohaselt on KOVi ülesanne korraldada oma haldusterritooriumil pakendite- ja pakendijäätmete kogumist. Siin on KOVi ülesandeks eelkõige kogumissüsteemi toimimise koordineerimine (kokkulepped taaskasutusorganisatsioonidega, nõuete esitamine kogumispunktidele ning järelevalve ja teavitamine). Pakendijäätmete kogumissüsteemi otsest toimimist ei pea KOV finantseerima.

Pakendiseadusega sätestatud kohustused

Kohaliku omavalituse kohustused on sätestatud eelkõige **pakendiseadusega**. Pakendiseadus (§ 15) sätestab kohaliku omavalitsuse organi kohustused pakendi ja pakendijäätmete kogumise ja taaskasutuse korraldamisel:

(1) Kohaliku omavalitsuse organ määrab kindlaks oma haldusterritooriumil pakendi ja pakendijäätmete kogumisviisid ning sätestab need **jäätmehoolduseeskirjas**.

(2) Kohaliku omavalitsuse üksuse **jäätmekavas** käsitletakse eraldi pakendi ja pakendijäätmete kogumise ja taaskasutuse korraldust ning väljaarendamist ja seatud eesmärkide saavutamise meetmeid.

Kui riigi jäätmekava määratleb üldised eesmärgid ja pakendijäätmete taaskasutusmäärad ning vahendid ja meetmed eesmärkide saavutamiseks, siis kohaliku omavalitsuse jäätmekava peab andma detailse ülevaate olemasolevast jäätmekäitlusolukorrast ning kavandatava pakendijäätmete kogumis- ja taaskasutussüsteemi korraldusest ja väljaarendamisest, samuti seatud eesmärkide saavutamise vahenditest ja meetmetest.

Täpsemad nõuded ja tingimused pakendi ja pakendijäätmete kogumis- ja taaskasutussüsteemi kohta kehtestatakse kohaliku omavalitsuse jäätmehoolduseeskirjas. Jäätmehoolduseeskiri määrab kindlaks, kuidas toimib pakendi ja pakendijäätmete kogumissüsteem konkreetse omavalitsuse üksuse haldusterritooriumil, milliseid pakendi- ja pakendijäätmeliike kogutakse, millised on näiteks kogumiskohad ja -viisid jms.

Pakendiseadusega (§ 17¹) on kehtestatud **nõuded pakendijäätmete kogumiskohtadele ja tihedusele** (vt lähemalt ptk 4). Need nõuded peavad olema aluseks jäätmehoolduseeskirjaga sätestatud pakendijäätmete kogumisvõrgustiku nõuete.

Tagatisrahaga pakendite kogumisel peab kohalik omavalitsus alates 31. maist 2008 andma oma nõusoleku (§ 20 lg 4^a), kui müüja, kelle müügikoha suurus on alla 200 m², soovib tagatisrahaga pakendite kogumist korraldada väljaspool müügikoha teenindusmaa piire, kusjuures tagasivõtt peab olema tagatud müügikoha kauplemisajal. Kohalik omavalitsus peab arvestama, et alal, mille asustustihedus on alla 500 elaniku ühel ruutkilomeetril, oleks vähemalt üks pakendi tagasivõtmise koht kohaliku omavalitsuse territooriumil paiknevates asulates.

Kohalikule omavalitsusele on pakendiseadusega antud ka **järelevalve** funktsioon. Seaduse § 26 lg 5 paneb valla- ja linnavalitsusele kohustuse teostada järelevalvet oma haldusterritooriumil pakendi ja pakendijäätmete tagasivõtmise, kogumise ja taaskasutamise üle. Järelevalvet tuleb teha vastavalt keskkonnajärelevalve seadusega kehtestatud korrale. Sanktsioonidena on võimalik rakendada nii ettekirjutust, sunniraha määramist (§ 26^b) kui ka rahatrahvi (§ 29–31). Järelevalve tõhusaks teostamiseks on vajalik koostöö Keskkonnainspektsiooniga, Tarbijakaitseametiga (eelkõige tagatisrahaga pakendite küsimuses) ning Maksu- ja Tolliametiga.

Kohalikul omavalitsusel on vastavalt § 18 lg 2 õigus osaleda **pakendikomisjoni** töös, kelle ülesanne on koordineerida pakendiseadusest tulenevate eesmärkide saavutamist, olles keskkonnaministrile nõuandev organ pakendi- ja pakendijäätmepoliitika kujundamisel ning taaskasutusorganisatsiooni akrediteerimisel.

3. Pakendijäätmete kogumissüsteemid

Pakendi ja pakendijäätmete tagasivõtu- ja taaskasutuskohustuse täitmiseks on kõik Euroopa Liidu liikmesriigid rakendanud pakendiettevõtjate asutatud taaskasutusorganisatsiooni hallatavaid pakendi ja pakendijäätmete kogumis- ja taaskasutussüsteeme.

Sõltuvalt rakendatavatest majandusmeetmetest (pakendiaktsiis, tagasivõtukohustus või tagatisraha) ja kogutavatest pakendiliikidest võib eristada kaht tüüpi kogumissüsteeme:

1. konteinerkogumissüsteem
2. tagatisrahasüsteem joogipakendi kogumiseks

Kuna nende süsteemide toimimispõhimõtted ja tihti ka kogutavad pakendiliigid on erinevad, siis üldjuhul korraldavad nende kogumissüsteemide toimimist erinevad taaskasutusorganisatsioonid.

Akrediteeritud taaskasutusorganisatsioonide kohta saab lisainformatsiooni keskkonnaministeeriumi kodulehelt: www.envir.ee

Konteinerkogumissüsteem

Konteinerkogumissüsteem toimib pakendiettevõtjate poolt asutatud tulu mittetaotlevate taaskasutusorganisatsioonide kaudu, kellele ettevõtjad saavad üle anda seadusega (pakendiseaduse ja pakendiaktsiisi seadusega) kehtestatud tagasivõtu- ja taaskasutuskohustused. Vastavalt pakendiseadusele (§ 17) on taaskasutusorganisatsioon kohustatud korraldama pakendi ja pakendijäätmete kogumist üleriigiliselt.

Konteinerkogumissüsteemi kaudu on võimalik koguda mitmesuguseid pakendimaterjale, alates joogipakendist (pudelid, piimapakid) ning lõpetades plastkile ja pappkastidega. Konteinerkogumissüsteemi puhul kogutakse pakend ja pakendijäätmed valdavalt kogumiskonteinerite võrgustikul põhineva kogumissüsteemi kaudu (teatud piirkondades kasutatakse ka muid kogumisviise, nt ukse-eest-vedu, roheline koti teenus jms). Selline kogumissüsteem lubab pakendijäätmeid koguda kõikidelt lõppkasutajatelt ja tarbijatelt (nii elanikkonnalt kui ettevõtetelt). Tarbija

on süsteemi kaasatud tavaliselt vabatahtlikkuse alusel (viib ise oma pakendijäätmed pakendijäätmete kogumispunkti või konteinerisse). Kogumissüsteemi edukus sõltub seega suuresti tarbija ja lõppkasutaja teadlikkusest ja motivatsioonist. Peamiseks motivatsiooniks on siinjuures see, et tarbija saab oma pakendijäätmed ära anda võimalikult lihtsalt ja tasuta.

Kogumissüsteemi rakendamiseks (pakendijäätmete kogumiseks, kogumiskonteinerite tühjendamiseks, sortimiseks, veoks ja mõnel juhul ka taaskasutamiseks) sõlmib taaskasutusorganisatsioon jäätmekäitlusettevõtetega lepingud kokkulepitud hindadega. Eraldi lepingud võidakse sõlmida kogutud pakendijäätmeid ümbertöötavate/taaskasutavate ettevõtetega (nt paberivabrikud, klaasitehased, plastitootjad), kes lepingu kohaselt tagavad pakendijäätmematerjali kokkulepitud koguse taaskasutamise.

Kogumissüsteem peab vastama kohaliku omavalituse poolt sätestatud nõuetele. See tähendab, et süsteemi toimimine, k.a kogumisviisid, konteinerivõrgustiku tihedus, paigutus, konteinerite värvus jms, tuleb kooskõlastada kohaliku omavalitsusega. Taaskasutusorganisatsiooni kohustus on korraldada ka tarbijate teavitamist ja infokampaaniaid.

Tagatisrahasüsteem

Tagatisraha on ühe müügiühiku hinnale lisatud pakendit väärtustav tasu ühe pakendi eest, mis tagastatakse ostjale tühja pakendi tagastamisel müügikohta. Tagatisrahasüsteemi kaudu kogutakse elanikkonnalt eelkõige joogipakendeid. Eestis on kehtestatud tagatisraha õlle, vähese etanoolisisaldusega alkohoolse joogi, siidri, perry ja karastusjoogi klaasist, plastist ja metallist (nt alumiinium) korduskasutuspuudelile ning ühekorrapakendile (pudel, purk). Tagatisraha ei ole kehtestatud kange alkoholi (nt viin, liköör) ja veinipudelitele ning kihilisest kartongist joogipakendile, kuna nimetatud joogipakendid võivad olla väga erineva kuju ja suurusega. Seetõttu on selliste pakendite tagasivõtmine (eriti automaatvastuvõtt) raskendatud. Samas on seadusega antud võimalus pakendiettevõtjate ettepaneku alusel kehtestada tagatisraha ka teistele joogipakenditele.

Tagatisrahasüsteemi peamiseks eeliseks loetakse pakendite ja pakendijäätmete väga kõrget tagastusprotsenti. Tänu rahalisele stiimulile koguvad elanikud suure hulga pakendeid kokku ja toimetavad ise kogumispunktidesse (kauplustesse).

Tagatisraha alusel toimivat pakendikogumis- ja taaskasutussüsteemi korraldab ja selle toimimist haldab pakendiettevõtjate (joogitootjad, jookide maaletoojad ja müüjad) moodustatud taaskasutusorganisatsioon, kes võtab temaga lepingu sõlminud ettevõtelt üle tagatisraha alla minevate pakendite kogumis- ja taaskasutuskohustused. Taaskasutusorganisatsioon korraldab ja koordineerib tagatisrahasüsteemi toimimist (nt logistika, lepingud poolte vahel jms) ning finantseerimist (haldamistasude kogumine, raha/pandivoogude haldamine, lepingupooltele maksmine, auditeerimine jms). Tagatisrahasüsteemi haldav organisatsioon sõlmib tavaliselt lepingud kaubandusettevõtetega (pakendi ja tagasivõtukulude tasaarvelduseks) ning jäätmekäitlejatega (kogutud pakendimaterjali veoks ja ümbertöötamiseks). Sarnaselt konteinerkogumissüsteemi haldava taaskasutusorganisatsiooniga suhtleb ka tagatisrahaorganisatsioon ametkondadega, kogub ettevõtelt pakendialast informatsiooni ja esitab vajalikud aruanded. Peale selle teavitab taaskasutusorganisatsioon elanikkonda kogumissüsteemi toimimisest ja koordineerib oma tegevust kohaliku omavalitsusorganiga.

Pakendatud kauba müüjal (kaubandusel) on tagatisrahasüsteemis oluline osa. Vastavalt pakendiseadusele peab kaubandusettevõtte tarbijalt tagasi võtma tagatisraha pakendi kauba müügikohas või selle teenindusmaal müügikoha kauplemise ajal. Vastavalt pakendiseadusele on kohalikul omavalitsusel õigus lubada kauplusel, kelle müügikoha suurus on alla 200 m², korraldada tagatisrahaga pakendi tagasivõttu ka väljaspool müügikoha teenindusmaa piire, kusjuures tagasivõtt peab sellisel juhul olema tagatud müügikoha kauplemisajal. Samas peab aga kohalik omavalitsus arvestama, et alal, mille asustustihedus on alla 500 elaniku ühel ruutkilomeetril, oleks vähemalt üks pakendi tagasivõtmise koht kohaliku omavalitsuse territooriumil paiknevates asulates.

Tagasivõtmise nõue ei tähenda, et ostetud joogipudeli saab tagastada ainult samasse müügikoha, kust see osteti. Kaubandus peab tagasi võtma kõik tagatisraha alla kuuluvad joogipakendid, mille tüüp, kuju ja suurus vastab selles müügikohas müüdava kauba pakendile. Tagastatud pakendi eest peab pakendatud kauba müüja maksma tarbijale tagasi pandi ning vajaduse korral kogutud pakendi ladustama. Pakendite tagasivõtu ja hoidmise ning kulude kompenseerimise ja pandi tasaarveldamise konkreetsed tingimused lepitakse kokku taaskasutusorganisatsiooniga.

Tagatisraha alusel toimivat pakendi kogumis- ja taaskasutussüsteemi korraldab ja selle toimimist haldab taaskasutusorganisatsioon –
OÜ Eesti Pandipakend (www.eestipandipakend.ee)

4. Mida arvestada pakendijäätmete kogumissüsteemi korraldamisel?

Kohalike omavalitsuste roll pakendijäätmete kogumis- ja taaskasutussüsteemi toimimisel on eelkõige suunav ja korraldav. Kogumissüsteemi ülesehitus ja toimimine sõltub paljus kohalikest tingimustest ja võimalustest (nt asustustihedus ja elamutüüp, tekkivad jäätmekogused, segaolmejäätmete kogumissüsteemi toimimine). Pakendijäätmete kogumissüsteemi tuleks kindlasti vaadelda kui osa üldisest jäätmekäitlussüsteemist. See sõltub ka sellest, kuidas on organiseeritud korraldatud jäätmevedu piirkonnas. Parima lahenduse leidmisel ja rakendamisel on vältimatu omavalitsuse tihed koostöö taaskasutusorganisatsioonide, pakendiettevõtjate ja jäätmekäitlejatega. Kindlasti peab omavalitsus siin initsiatiivi näitama. Oluline on, et pakendijäätmete kogumissüsteemi toimimise tingimused oleksid jäätmehoolduseeskirjas selgelt ja piisavalt detailselt sätestatud. Siinjuurest tuleb lähtuda õigusaktidega sätestatud nõuetest (vt ptk 2).

Järgnevalt on antud lühiväljaande pakendijäätmete kogumissüsteemi tõhusa toimimise oluliseimatest aspektidest, mida tuleks kogumissüsteemi arendamisel ja nõuete sätestamisel (jäätmehoolduseeskiri) kindlasti silmas pidada.

Omavalitsuste koostöö

Kuna suurem osa Eesti omavalitsusi on väikesed (pooltes omavalitsustes elab alla 2000 inimese) ning neil puudub vajalik ressurss ja oskusteave jäätmekäitlussüsteemi sh pakendijäätmete kogumissüsteemi koordineerimiseks ja suunamiseks, siis on ainus võimalus teha seda efektiivselt ja optimaalsete kuludega kohalike omavalitsuste koostöös. Koostöö omavalitsuste vahel aitab pakendijäätmete kogumissüsteemi toimimist ka ühtlustada. Eesti väiksus eeldab, et pakendijäätmete kogumissüsteem toimib sarnaste põhimõtete alusel (nt konteinerite värvus, märgistus) kogu riigis. Eestis on ka juba mitmeid häid näiteid selle kohta, kuidas omavalitsuste koostööorganisatsioonid on jäätmekäitlusküsimusi ühiselt edukalt lahendanud.

Juhul kui tegemist on kohalike omavalitsustega, kellel ei ole näiteks oma asukoha tõttu (väikesaared) otstarbekas liituda teiste omavalitsustega, saab sõlmida taaskasutusorganisatsiooniga otselepingu pakendijäätmete kogumise korraldamiseks. Pakendiseadusega kehtestatud võrdse kohtlemise printsiip ei jäta pakendi taaskasutusorganisatsioonile võimalust koostööst keelduda.

Pakendijäätmete kogumiskoht

Pakendijäätmete kogumiskoha all (nimetatakse ka kogumispunktiks) mõeldakse pakendijäätmete esmaseks kogumiseks mõeldud kohta, kuhu on paigutatud vastavad kogumiskonteinerid. Kogumiskohas ei toimu pakendijäätmete töötlust, vaid ainult kogumine.

Vastavalt pakendiseadusele peab igas pakendijäätmete kogumiskohas olema võimalik ära anda kõiki pakendimaterjali liike. Seega ei saa kogumiskohaks nimetada näiteks ühte paberi- ja papppakendi konteinerit või ühte segapakendikonteinerit, millel on liialt väike ava eri liiki pakendijäätmete sissepanemiseks.

Pakendijäätmete kogumiskohas peaks olema vähemalt üks paberi ja papi kogumiskonteiner ning sobiva kuju ja avaga segapakendikonteiner. Elanike teadlikkuse tõustes, on soovitatav lisada eraldi konteinerid ka teiste pakendimaterjaliliikide kogumiseks (nt klaasi ja ka metallpakendi jaoks).

Soovitatav on koguda ühe konteineriga nii paber- ja papppakendit kui ka vanapaberit (ajalehed ja ajakirjad). Samas tuleb arvesse võtta, et omavalitus ei saa nõuda taaskasutusorganisatsioonidelt vanapaberi kogumiskulude katmist. Seega tuleks paber- ja papppakendi ning vanapaberi kogumiskulude jagamine kohaliku omavalitsuse ja taaskasutusorganisatsiooni vahel kokku leppida. Pakendijäätmete sortimisuuringu (SEI-Tallinn, 2008) tulemused näitavad, et elanikele mõeldud paberi ja papi kogumiskonteineris on paber- ja papppakendi osakaal 10–30%. Vajadusel tuleks pakendi osakaalu selgitamiseks läbi viia piirkondlik sortimisuuring.

Väga oluline on, et elanikkonnale mõeldud pakendijäätmete kogumiskohad asuvad sobivates kohtades. Konteineritele peavad elanikud, samuti vedajad hõlpsasti juurde pääsema ning konteinerid ja nende ümbrust peab olema lihtne puhas hoida. Omavalitus peaks kindlasti nõudma, et konteinerite paigaldaja (taaskasutusorganisatsioon või jäätmeäritajad) oleks kogumiskoha heakorruga seotud tingimustes ja vastutuses juba eelnevalt kokku leppinud.

Jäätmehoolduseeskirjaga tuleks kehtestada ka nõue, et suurematel avalikel üritusel oleksid olemas pakendijäätmete kogumiskohad, kuhu oleks võimalik pakendijäätmeid ära anda.

Pakendijäätmete kogumiskohtade tihedus

Pakendijäätmete kogumispunktide piisav tihedus on eduka kogumissüsteemi toimimise alus. Pakendijäätmete kogumissüsteemi on seniajani valdavalt arendatud suuremates linnades, kus pakendijäätmete kogused on suured ning asustustiheduse tõttu veokulud väiksemad.

Et kohalikel omavalitsustel oleksid ühtsed alused ja elanikkonnal võrdsed võimalused pakendijäätmete kogumissüsteemi kasutamiseks on pakendiseadusega alates 1. jaanuarist 2009 sätestatud **minimaalne kogumiskohtade tihedus**, mille olemasolu peab tagama taaskasutusorganisatsioon. Oluline on meeles pidada, et tegemist on minimaalsete nõuetega ja vastavalt vajadusele ning kokkulepele võib kogumiskohtade paigutus olla tihedam.

Vastavalt pakendiseadusele (§ 17¹) peab taaskasutusorganisatsioon tagama, et tagatise rahata pakendi kogumiskohtade tihedus oleks järgmine:

1. Kui tiheasustus alal on asustustihedus rohkem kui **1000 elaniku ühel km²**, siis tuleb tagada vähemalt üks kogumiskoht jäätmevaldajast **500 m raadiuses**.
2. Kui tiheasustusega alal on asustustihedus rohkem kui **500 elaniku ühel km²**, siis tuleb tagada vähemalt üks kogumiskoht jäätmevaldajast **1000 m raadiuses**.
3. Kui asustustihedus on **alla 500 elaniku ühel km²**, siis tuleb tagada kogumiskoht kohaliku omavalitsuse territooriumil paiknevates **asulates**, arvestusega **üks kogumiskoht 500 elaniku kohta**.

Tiheasustusega alad on enamasti linnad, alevid ja alevikud. Seega peavad kogumiskohad linnade ja alevite kortermajade piirkonnas, kus elab üle 1000 elaniku ühel km², olema paigutatud selliselt, et kahe kogumiskoha kaugus üksteisest ei oleks üle 500 m, mis tagab elaniku (jäätmevaldaja) jaoks maksimaalseks kogumiskoha kauguseks 500 m. Kõige tõhusam viis selle nõude tagamiseks on paigutada kogumiskohad kortermajade juures asuvate olmejäätmete kogumiskonteinerite kõrvale. Väiksema elanike tihedusega aladel (alevikud või eramajade piirkonnad), kus elanike arv jääb 1000 ja 500 elaniku vahele ühel km², peavad kogumiskohad olema

paigutatud selliselt, et kogumiskohtade maksimaalne kaugus ei ületaks 1000 m. Sellistes piirkondades tuleks leida sobivad kohad, kuhu piirkonnas elavatel inimestel on mugav oma pakendijäätmeid tuua (nt parkimisplatsid, teede ristmikud).

Piirkondades, kus asustustihedus on alla 500 elaniku ühel km², ehk siis territooriumid, mis jäävad tiheasustusest väljapoole (§ 17¹ lg 1 punkt 3), tuleks tagada, et vähemalt üks kogumiskoht oleks igas asulas. Eesti territooriumi haldusjaotuse seaduse § 6 lõike 2 järgi jaguneb vald asulateks, milleks on külad, alevikud, alevid ja vallasisesed linnad. See tähendab, et omavalitsusel on õigus nõuda pakendijäätmete kogumiskohta igasse külla, kuid ilmselt puudub selleks tegelik vajadus. Valiku tegemisel peaks kohalik omavalitsus arvestama territooriumi suurust ja elanike arvu, nende valmisolekut ja vajadusi. Samas tuleks näiteks tiheasustusalale, kus elab rohkem inimesi, paigutada rohkem kogumiskohti. Optimaalne kogumiskohtade vajadus iga omavalitsuse territooriumil tuleb ikkagi kokku leppida taaskasutusorganisatsiooniga.

Kohalik omavalitsus peab võimaldama taaskasutusorganisatsioonidel täita neid kogumiskohtade tiheduse tingimusi (§ 17¹ lg 2). Seda ka juhul, kui kohalik omavalitsus on ise soetanud kogumiskonteinerid ja nende tühendamiseks on sõlmitud kokkulepe mõne jäätmekäitlusettevõttega, kellel puudub omakorda kokkulepe taaskasutusorganisatsiooniga. Juhul kui taaskasutusorganisatsioonid on omavahel sõlminud kokkuleppe ühiste konteinerite kasutamiseks, siis võivad nad eespool toodud kogumispunktide tihedusnõudeid täita ka ühiselt.

Lisaks peavad taaskasutusorganisatsioon ja kohalik omavalitsus kokku leppima nende kogumiskohtade asukohad, kogumiskonteinerite miinimumarvu ja miinimummahud. Kohaliku omavalitsusega kokkuleppel võib taaskasutusorganisatsioon pakendijäätmete kogumist korraldada ka nende tekkekohal kogumisenä (nn kotiga kogumine). Sel juhul võib kohaliku omavalitsuse nõusolekul vähendada pakendijäätmete kogumiskohtade tihedust ning kogumiseks ettenähtud konteinerite arvu ja mahtu.

Kogumismahutid

Eestis kasutatakse elanikkonnalt pakendijäätmete kogumiseks üldjuhul konteinerid. Kasutatakse erineva suuruse ja kujuga metall- või plastkonteinerid. Pakendijäätmete kogumiskonteinerid on tavaliselt pealt kinnised või varustatud kaantega, milles on erineva kujuga avaused.

Iglu tüüpi konteinerid võivad olla erineva kuju (nt kera-, kuubi-, torukujulised vms) ja avastega, sõltuvalt kogutavast pakendiliigist ja -materjalist. Eestis on kõige enam levinud ümmarguse avaga konteinerid, millest suur osa oli algsetl mõeldud joogipakendi (klaaspakendi) kogumiseks. Isegi kui neid kasutatakse täna nn segapakendi kogumiskonteineritena, näitavad sortimisüuringu tulemused (SEI-Tallinn, 2008), et kuni 90% pakendijäätmetest, mis selliste konteineritega kogutakse, on joogipakendid (pudelid ja purgid). Sellest moodustab omakorda valdava osa klaaspudel.

Tallinnas on juba pakendijäätmete kogumissüsteemi rakendamise algusest peale kasutatud ka **mitmesektsioonilisi** kogumiskonteinerid. Samas on praktika näidanud, et sellise konteineri sektsioonid võivad täituda erineva kiirusega, mis tingib tihti pooltühja konteineri asjatut vedu.

Eestis kasutatavad iglu tüüpi konteinerid

Mitmesektsiooniline kogumiskonteiner

Eestis kasutatavad kasti tüüpi konteinerid

Kasti tüüpi konteinerid võivad olla kas avatud või kaanega suletavad. Sõltuvalt pakendijäätmete tekkekogustest kasutatakse nii väiksema kui ka suurema mahuga konteinereid. Suuremad kasti tüüpi konteinerid sobivad eelkõige paber- ja papppakendi kogumiseks.

Teatud piirkondades võib pakendijäätmete liigiti kogumiseks kasutada ka **kotiga** kogumist. Kotiga kogumine on tavaliselt levinud individuaalmajade piirkonnas, kus elanike teadlikkus ja valmisolek pakendijäätmeid liigiti koguda on suurem. Selline kogumissüsteem võib olla konteineritega kogumisest kallim, aga samas on tavaliselt võimalik sellisel juhul kätte saada ka puhtam ja paremini sortitud jäätmematerjal.

Kogumismahutite **valikul** tuleb arvesse võtta sellega kogutava pakendimaterjali eripära. Nii tuleks eristada, kas on tegemist inertse ja puhta materjaliga, mille kogumise aeg võib olla pikem ja millega ei kaasne pikemaajalisel seismisel ebameeldivaid lõhnasid või välja valguvaid vedelikke. Sellisteks jäätmeteks on nt klaas, paber jm puhtad materjalid. Taolise materjali kogumiseks võib valida suurema konteineri ja harvema tühjendamissageduse. Segapakendi kogumiskonteinerite puhul tuleb arvestada sellega, et sinna oleks võimalik panna erinevaid pakendeid (vastava suuruse ja kujuga ava). Samuti tuleb võtta arvesse, et kõik konteinerisse visatud pakendid pole tühjad, mistõttu võivad need mõne aja möödudes hakata ebameeldivat lõhna levitama ning meelitada ligi putukaid või linde ja loomi. Sellisel juhul tuleb leida optimaalne variant konteineri suuruse ja tühjendussageduse osas. Tühjendamise puhul tuleb silmas pidada, et mida väiksemad on konteinerid ja mida sagedamini neid tühjendatakse, seda suuremad on kogumis- ja veokulud.

Arvesse tuleb võtta ka konteinerite **omandiküsimust** – tavaliselt on need kas taaskasutusorganisatsioonide või jäätmekäitlusettevõtete omad, kuid neid võib omada ka omavalitsus. Viimasel juhul on tavaliselt nende konteinerite tühjendamine antud üle kas taaskasutusorganisatsioonile või mõnele jäätmekäitlusettevõttele. Kui omavalitsusele kuuluvate konteinerite tühjendamiseks on sõlmitud leping jäätmekäitlejaga, siis need konteinerid ei vähenda taaskasutusorganisatsiooni kohustusi, mis tulenevad pakendiseaduse §-st 17¹ – nõuded kogumiskohtade tihedusele.

Kogumismahutite märgistamine

Elanike jaoks on väga oluline, et kogumissüsteemi oleks arusaadav. See eeldab selget ja ühtset kogumismahutite märgistussüsteemi. Kõige parem oleks, kui erinevate pakendiliikide kogumiseks oleksid eri värvi kogumiskonteinerid. Kui seda pole võimalik tagada, siis tuleks jäätmehoolduseeskirjas nõuda, et konteinerid oleks märgistatud ühtse süsteemi järgi eri värvi, loetavate ja vajalikku infot kandvate siltidega.

Värvitunnustega kogumiskastid on kasutusel kogu Euroopas ning seelsed kogemused näitavad, et värvid aitavad inimestel kõige lihtsamalt orienteeruda erinevate kogumiskastide vahel. Vältima peaks seda, et pakendijäätmete kogumiskonteiner on sama värvi segaolmejäätmete kogumiskonteineriga.

Lisaks kokkulepitud värvidele on soovitatav panna konteineritele ka lihtsad sortimisjuhised. Olenevalt piirkonnast võib seda teha lisaks ka vene keeles.

Soovituslik kogumiskonteinerite märgistussüsteem on esitatud käesoleva trükise tagakaanel.

5. Elanikkonna teavitamine

Teavitamisel on pakendijäätmete kogumissüsteemi edukust silmas pidades otsustav tähtsus. Kogumissüsteem ei hakka tööle, kui elanikkond sellest midagi ei tea.

Jäätmete kogumise ja taaskasutamise toimimise teavitamine on kohustuseks nii taaskasutusorganisatsioonidele (pakendiseaduse § 17 lg 4²) kui ka kohalikule omavalitsusele (jäätmeseaduse § 12). Seega peaksid mõlemad osapooled tegema selles vallas tihedat koostööd.

Sortimisjuhised

Kogumissüsteemi praktilistest aspektidest teavitamine peaks toimuma kohalikul tasandil, suunatuna mingile konkreetsele piirkonnale. Taolise informatsiooni edastamiseks sobivad kõige paremini kohalikud meediakanalid: kohalik raadio, ajalehed, muud väljaanded.

Elanikele tuleb anda praktilisi juhiseid ja informatsiooni:

- sorditavatest materjalidest
- kogumiskonteinerite asukohtadest
- sellest, mis kogutud pakendijäätmetest edasi saab.

Informatsiooni edastamiseks elanikele on mitmeid võimalusi, kuid neist kõige tõhusam on näitlik materjal.

- **Sortimisjuhend.** Juhend peab sisaldama jäätmete sortimise ja üleandmise praktilisi nõuandeid ja täpseid juhiseid. Igapäevaseks kasutamiseks mõeldud juhend peab olema atraktiivne, hästi arusaadav ning rohkelt illustreeritud. Väljaanne võib sisaldada ka kõige olulisemate punktide loetelu, mille saaks näiteks kööki üles riputada.
- **Kogumisvahendid.** Kogumiskampaania alguses majapidamistele jagatavad prügikastid või -kotid võiksid olla erinevat värvi ja varustatud sortimisjuhendiga. Kindlasti peab olema kaasas informatsioon, kust taolisi kotte saab edaspidi hankida.
- **Kogumiskalender.** Juhul kui kogutud pakendijäätmeid ei panda õigel ajal õigesse kohta, muutub kogu sortimine mõttetuks.
- **Kogumiskohtade kaart.** Elanike jaoks on lihtsam viia kogutud pakendijäätmed lähedal asuvatesse konteineritesse või jäätmejaamadesse. Nende täpsed asukohad on vaja elanikele teada anda.

Näitlike materjalide jagamise käigus luuakse väga oluline otsekontakt elanikkonna ja kohaliku võimu vahel. Kindlasti peaksid elanikud nende materjalide kaudu saama informatsiooni (näiteks telefoninumbri) selle kohta, kuhu pöörduda lisateabe hankimiseks.

Informatsiooni edastamiseks võib korraldada ka kampaaniaid ja infoüritusi suuremates kauplustes, koolides või muudes avalikes kohtades. Hästi toimiv, selge ja arusaadava struktuuriga ning ajakohastatud informatsiooni sisaldav koduleht on samuti kohaliku omavalitsuse elanikuga suhtlemise üks olulisi vahendeid.

Üks võimalus elanikeni jõuda, neile infot edastada ja naid kavandamisse kaasata on igas omavalitsuses korraldatud olmejäätmeveo jaoks loodud jäätmevaldajate registri andmete kasutamine.

Teavitamisel tuleb jälgida, et jagatav teave oleks kooskõlas taaskasutusorganisatsiooni ja teiste süsteemis osalejate levititava teabega. Kindlasti ei ole näiteks omavalitsuse tellitud voldikud omaette eesmärgiks. Väiksemates omavalitsusüksustes võib piisav olla ka koostööpartnerite poolt koostatud infomaterjalide levitamine.

Sihtrühmad

Teavitamise ja selgitustöö korraldamisel tuleb silmas pidada erinevaid sihtrühmi (nt eri piirkondade elanikud, korteriühistud, kinnisvaraholdusfirmad, koolid). Iga sihtrühm vajab erisugust teavitamist ja informatsiooni. Olulisteks infokanaliteks on majaühistud ja kinnisvaraholdusfirmad, sest sageli pöörduvad inimesed oma muredega just nende poole. Seetõttu tuleks neid kogumissüsteemidest ja nende rakenduskavadest üksikasjalikult informeerida. Veelgi enam, kogumiskohtade määramisega (k.a nende väljanägemine ja heakord) seotud otsused tuleks teha koostööd majaühistute ja kinnisvaraholdusfirmadega.

Tähelepanu keskmes peaksid olema koolid. Lapsed on sortimisharjumuste kujundamisel võtmetegelased ja nende suhtumine mõjutab kogu perekonna suhtumist. Lastele antav informatsioon peaks olema pigem harivat laadi. Keskenduda tuleks eelkõige 9–12-aastastele, kuna selles eas on laps muutustele kõige avatum ja õpib kiiresti.

Tagasiside

Tagasiside saamiseks kogumissüsteemi rakendamise nõrkadest ja ka tugevatest kohtadest, võib kohalik omavalitsus kasutada lihtsamate uuringute läbiviimist, nt foorumi stiilis küsimusi kodulehel, samuti on kohalikul omavalitsusel olemas kõikide jäätmevaldajate aadressid ning võimalik saata postiga lühemaid küsimustikke, ankeeturinguid süsteemi toimimise kohta tagasiside saamiseks.

Elanikel on võimalik ankeetidele vastates esitada omapoolseid ettepanekuid ja soovitusi kogumissüsteemi parendamiseks. Sellises laadis kaasamine ja elanike arvamuse arvestamine on oluline koostööseisukohast kohaliku kogukonna ja omavalitsuse vahel.

6. Seire ja järelevalve

Pakendijäätmete kogumissüsteemi eduka toimimise tagamiseks ja kavandatud eesmärkide saavutamiseks tuleb **seirata süsteemi toimimist**, taaskasutusorganisatsioonide ja jäätme-käitlejate tegevust, elanike rahulolu jne. See aitab avastada võimalikke probleeme õigeaegselt. Seiretulemuste põhjal saab jälgida süsteemi tulemuslikkust ja selgitada välja võimalusi süsteemi tõhustamiseks. See loob ka eelduse pooltevaheliseks suhtluseks ja teavitamiseks. Vajadusel tuleks teha uuringuid ja analüüse (nt jäätmetekke- ja sortimisuuringuid).

Seire üks osa on ka **järelevalve**. Kogemused on näidanud, et ilma kohaliku omavalitsuse poolse pideva järelevalveta (õigusaktide nõuete täitmise kontroll - kogumiskohtade olemasolu, heakord, teavitamise piisavus jne) ei ole mõtet loota, et kogumissüsteem tõhusalt toimima hakkaks.

**Keskkonnaministeeriumi
soovituslik värvisüsteem pakendijäätmete
kogumismahutite märgistamiseks**

.....

**PABER JA PAPP
sinisega**

**PAPP- JA
PABERPAKEND**

БУМАГА И КАРТОН УПАКОВКИ

**SURU PAKEND
KOKKU**

**SEGAPAKEND
(plast- ja metallpakend, joogikartong) kollasega**

**PIIMA- JA MAHLAKARTONG,
PLAST- JA METALLPAKEND**

**ПЛАСТИКОВАЯ И
МЕТАЛЛИЧЕСКАЯ
УПАКОВКА, ПИТЬЕВОЙ
КАРТОН**

**TOIDUJÄÄTMEID JA
PRÜGI MITTE TUUA**

**KLAASPAKEND
rohelinega – värviline klaas, valgega – värvitu klaas**

KLAASPAKEND

СТЕКЛЯННАЯ УПАКОВКА

**TOIDUJÄÄTMEID JA
PRÜGI MITTE TUUA**